

Het aanpassend vermogen van de cultuursector

Jack van der Leden en **Cas Smithuijsen** De omloop-snelheid van cultuur neemt toe. Bioscopen spelen hier goed op in en zijn in staat hun publiek elke week andere films voor te schotelen. De boekwinkels lukt het minder het groeiende aantal nieuwe titels aan hun klanten te slijten. En de creatieve industrie brengt steeds meer aanbod via internet. De culturele arbeidsmarkt reageert snel op de veranderende vraag.

Is de hele culturele infrastructuur bestaande uit productiekapitaal en *human resources* met cijfers in kaart te brengen? Dat lijkt vooralsnog moeilijk, want wat in de sector in de loop der tijd tot stand is gebracht omvat meer dan wat er aan cijfers over bekend is. Toch heeft de redactie van *De Staat van Cultuur* een poging ondernomen alles wat er nu aan cijfermateriaal beschikbaar is, bij elkaar te leggen.

In dit hoofdstuk brengen tal van auteurs het aanbod van cultuuruitingen aan de hand van kerncijfers in beeld. Die cijfers betreffen bioscopen en filmhuizen, theaters en podia, bibliotheken en archieven, musea, boekenvak en muziekindustrie. Steeds gaat het om dezelfde grootheden: omzetten; geregistreerde aantallen met betrekking tot zalen, doeken, uitleningen enzovoorts; de omvang van personeelsbestanden, losse arbeidskrachten, zzp'ers. Ook het door het jaar heen geprogrammeerde of geproduceerde aanbod is becijferd: voorstellingen,

tentoonstellingen, boeken, e-books, cd's, dvd's en andere media waarmee cultuur de consumenten bereikt. Op uiteenlopende deelgebieden wordt het verzamelde cijfermateriaal gerelateerd aan de peiljaren, waardoor een ontwikkelingsperspectief ontstaat. Zoals gezegd is het cijferaanbod niet helemaal dekkend. Met name op het gebied van beeldende kunst (galerieën, bemiddeling) en archieven blijkt om verschillende redenen sprake van gemis aan recente, adequate cijfers.

Veranderende arbeidsmarkt

Capaciteit betekent niet alleen de beschikbaarheid van spullen en gebouwen; mensen maken er evenzeer deel van uit. Jaar na jaar, seizoen na seizoen, is een in omvang wisselende groep mensen werkzaam binnen de culturele infrastructuur, van vrijwilliger tot *high professional*. Het is van belang te weten hoeveel arbeidskracht in de creatieve

industrie van jaar tot jaar beschikbaar is. Aan de hand daarvan kan worden vastgesteld welk aandeel cultuur levert aan de totale Nederlandse economie. Met deze peiling hangt die van de opleiding samen. Hoeveel kunstenaars stromen er in een bepaald jaar uit het kunstvakonderwijs richting arbeidsmarkt, en hebben zij daar na enige tijd al (of nog) een baan?

De creatieve industrie houdt als een van de weinige in de huidige economische crisis vooralsnog stand. Zij is goed voor ruim 3 procent van de totale werkgelegenheid in Nederland. Een opvallende ontwikkeling is de groei van het aantal actieve bedrijven in de podiumkunsten. Tussen 2007 en 2011 is dit getal bijna verdubbeld van een kleine 6.000 tot ruim 11.000. Dat komt vooral door de toename van het aantal zzp'ers, een algemene tendens in de creatieve sector. Naast deze groei valt op dat er in musea in toenemende mate een beroep wordt gedaan op vrijwilligers. Hun aantal omvat nu ongeveer een kwart van het totale aantal werkenden in de musea, wat neerkomt op een substantiële besparing op arbeidskosten (zie ook de bijdrage van Cas Smithuijsen en Lisa van Woersem over draagvlak in deze publicatie).

Wat de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt vooral duidelijk maken, is dat het gedaan is met de stabiliteit in de culturele arbeidsmarkt. Er komen steeds minder banen voor onbepaalde tijd en minder vaste dienstverbanden. Ten slotte moet de groei worden toegerekend aan de opkomende culturele-diensteconomie met zijn gaming- en andere internetproducten.

Maatwerk

In een poging hun marktaandeel te behouden proberen de verschillende sectoren hun publiek vast te houden met meer maatwerk, wat neerkomt op schaaldifferentiatie. Zo verschijnen er in de boekenbranche, in

antwoord op een veranderend leespatroon, steeds meer titels, maar in een gemiddeld kleinere oplage per titel. Ook de muziekindustrie speelt met een gedifferentieerd aanbod in op de vraag van de gebruiker. Naast een fysiek aanbod waarbij vooral albums in trek zijn, is er een digitale markt met downloads en streaming audio waarbij de gebruiker zijn eigen muziekaanbod kan samenstellen. Musea trachten hun inkomsten te verhogen door bijzondere exposities te brengen, waarvoor toeslagen gelden. Opvallend is dat er in de markt van de vrije theaterproducties enkele grote spelers zijn die tegen de trend van kortlopende programmering in gaan en kiezen voor grootschaligheid. *Soldaat van Oranje* is een productie die al vanaf 2010 loopt, steeds met volle zalen. De enorme bedragen die aan marketing worden uitgegeven wegen blijkbaar op tegen de inkomsten uit de ticketverkoop. Ook de grootschalige festivals hebben een groeispurt gemaakt de afgelopen jaren, maar daar lijkt de markt inmiddels verzadigd.

Invloed van digitalisering op productieketen

Zoals indertijd de lopende band het productieproces ingrijpend veranderde, heeft internet de laatste jaren een groeiende impact op het aanbod en misschien meer nog op de verspreiding van (digitale) kunst. De artikelen binnen deze pijler laten zien dat digitalisering zich in meer of mindere mate op alle onderdelen van de markt binnen de verschillende sectoren manifesteert. Technologische vernieuwingen binnen de informatieketen confronteren de openbare bibliotheken met hun traditionele rol binnen de informatievoorziening. Innovaties als 'de digitale bibliotheek' krijgen steeds meer gestalte. Maar met name de muziekindustrie illustreert hoe groot de invloed van technologische ontwikkelingen

Cas Smithuijsen

is directeur van de Boekmanstichting

Jack van der Ledenis redacteur van *Boekman*

en van de groei van het internet het afgelopen decennium is geweest op de productie, distributie en consumptie van cultuuruitingen. De populariteit van streamingdiensten bewijst dat de industrie aansluiting vindt bij de digitale markt, ook al vlot het nog niet erg met effectieve verdienmodellen.

De invloed van het internet wordt nog eens versterkt door de economische crisis, die op alle terreinen een heroriëntatie afdwingt. Bij de film distributie kon enorm op kosten worden bespaard door de traditionele filmrollen te vervangen door digitale kopieën die vrijwel kosteloos te vermenigvuldigen en te verspreiden zijn. Daarmee is de capaciteit van de filmvertoning op peil gebleven of met de komst van nog meer kleine zalen zelfs toegenomen. Bioscopen profiteren ook van het netwerk van *simulcasting* van bijvoorbeeld operaproducties, die vanuit diverse podia op de wereld live worden overgestraald naar vertoningsplekken elders. Voor de liefhebbers een zegen, voor beleidsmakers een niet te negeren bewijs dat capaciteit totaal van zijn nationale ankers is losgerukt.

In de boekenbranche staat het stelsel van boekwinkels onder druk: de problemen die daar spelen zijn niet op te lossen op een manier die de filmhuizen of bioscopen met succes praktiseren. Landelijke distributie van boeken via het Centraal Boekhuis blijft per definitie een arbeidsintensieve en dus kostbare aangelegenheid; zeker in een periode waarin steeds meer titels in steeds kleinere oplage moeten worden gedistribueerd. Tegelijk moeten de traditionele boekhandels strijd leveren met bedrijven als bol.com, die nu snel succes boeken met het verkopen van e-books. Dezelfde zware concurrentieslag wordt geleverd door de muziekwinkels.

Conclusie

Wat de cijfers ons vooral leren is dat de veranderingen zich in het laatste decennium

snel voltrekken. Het aanpassend vermogen van de cultuursector wordt daarmee danig op de proef gesteld. Dat is een harde, maar niet per definitie sombere realiteit. Want aanpassingen zijn er volop, op voorwaarde dat de producenten zich richten op de veranderingen in het culturele vraagpatroon. Dat is belangrijk, want de pijler capaciteit is alleen van betekenis in samenhang met de pijler participatie die hierna nog ter sprake komt. Zij verhouden zich tot elkaar als aanbod en vraag. En in het beste geval is die verhouding evenwichtig.